

Hvordan skrive essay i filosofi?

Av Bjørn K. Myskja

Generelle krav

Det akademiske essayet er en sjanger som har mange forskjellige uttrykk. Noen grunnleggende krav må imidlertid tilfredsstilles uavhengig av fag og tema for essayet. Dette gjelder blant annet hvordan du skal formulere og avgrense problemstilling, krav til bruk av kilder og hvordan du refererer til disse, samt kravet til en oversiktlig struktur. Det er også viktig å vise om du ønsker å gjengi fakta og synspunkter eller om du vil fortolke, diskutere og vurdere disse. Detaljert informasjon om hvordan man skal tilfredsstille disse og andre krav til akademiske essays finnes på Universitetsbibliotekets interaktive VIKO-kurs: <http://www.ub.ntnu.no/viko/start.php>¹

Refleksjon, argument og form

Tilfredsstillelse av generelle formkrav er imidlertid bare en del av det å skrive et godt filosofisk essay. Mange universitetsfag har et bestemt område av virkeligheten som sitt studieobjekt, og de fleste essays vil derfor behandle empiri fra dette området. For å kunne velge ut og analysere relevant empiri, må studentene derfor benytte en metode og begrunne at denne metoden er den rette. Filosofi er ikke et empirisk fag i denne forstand, selv om noen fagområder er nærmere knyttet til, og benytter seg av, empiriske studier. Faget har refleksjon og selvrefleksjon som metode. Argumentative framstillinger er fagets primære kjennetegn. Refleksjon forstås i vid forstand som en grundig overveielse der også forutsetningene for erkjennelse, normer og oppfatninger blir tematisert.

Filosofisk argumentasjon kan ta mange ulike former, som for eksempel i Aristoteles' argumentative begrepsanalyser, via tendenser til litterær form hos Platon og Kierkegaard, til Nietzsches aforismer. Det er sammenheng mellom form og innhold, og mange mener at innsikter som ikke lar seg uttrykke i et vanlig akademisk essay, kan formidles gjennom andre framstillingsformer. Like fullt er denne typen framstillinger også del av den filosofiske diskusjonen, som igjen inngår i argumenterende tekster. Dette er imidlertid former som er vanskelig å beherske, og som derfor lett kan tildekke forfatterens budskap og forståelse av problemet.

Når du skal skrive et semesteressay, er formålet å vise at du behersker faget. Essayet skal vise at du har tilegnet deg kunnskap om temaet, at du har forstått hvordan andre tenker, og at du kan skille mellom vesentlige og uvesentlige sider ved saken. I tillegg vil selvstendige og kreative innfallsvinkler og fortolkninger som bygger på faglig innsikt, være en styrke. I enhver tekst må hensikten være at du klarer å kommunisere din forståelse og dine poenger. Du må derfor ha et selvstendig, kritisk og bevisst forhold til valg av form. Jo mer du eksperimenterer med formen, desto viktigere er det at du gjør dette i nært samarbeid med veileder. Vi gjør oppmerksom på at veiledere kan ha ulike oppfatninger om hvordan studenter bør skrive.

¹ VIKO-sidene finnes ikke lenger, NTNU har opprettet følgende generelle sider om oppgaveskriving: <https://innsida.ntnu.no/oppgaveskriving> (bør også konsulteres ved fremtidige henvisninger til VIKO i dette dokumentet).

Oppbygning, spørsmålets forrang og idealleseren

Essayet bør i de fleste tilfeller innledes med en avgrensning av spørsmålsstillingen og en beskrivelse av hvordan man skal gå fram for å forsøke å besvare spørsmålet. Det er en fordel for leseren å vite hva essayet sikter mot for å kunne vurdere hvordan de ulike momentene og argumentene behandles underveis. Et akademisk essay bør ikke ha form av en detektivnovelle der avsløringen av forbryteren kommer som en overraskelse på leseren. Du finner mer informasjon om essayets struktur på VIKO.

Et filosofisk essay tar utgangspunkt i et bestemt spørsmål. Hans-Georg Gadamer sier at det å stille spørsmål er forutsetningen for å erfare noe, for gjennom spørsmålet får ens aktivitet mening og retning. Spørsmålet er også utgangspunktet for den greske dialektikken, eksemplifisert i den sokratiske dialogen. Spørsmålet har forrang foran svaret idet et godt spørsmål åpner for ny innsikt, mens svaret gjerne avslutter undersøkelsen. Dersom spørsmålet i realiteten bare har ett rimelig svar er det uinteressant, og hvis det har et utall svarmuligheter blir det tomt. Det er imidlertid ikke slik at et godt essay nødvendigvis konkluderer med ett av svaralternativene, eller at ett eller flere av alternativene blir forkastet uten forbehold. Først og fremst vil et godt spørsmål lede til ny innsikt, og til nye, interessante spørsmål.

Det er et grunnkrav til studentessayet at det skal kommunisere med leseren. Men hvem er denne leseren? I utgangspunktet er det faglærer og eventuell sensor som leser teksten, men den som skriver essayet, skal ikke forutsette den kunnskapen disse har innenfor faget. Ettersom du skal demonstrere din kunnskap i forhold til ditt eget utdanningsnivå, vil det være riktigere å tenke seg leseren som en som har omtrent samme forutsetninger som deg selv. Du kan altså tenke deg idealleseren som en venn, samboer eller andre som ikke behersker filosofisk fagsjargong.

Presisjon, enkelhet og klarhet

Det diskuteres ofte i hvilken grad enkelhet og klarhet er forutsetninger for å skrive en god filosofisk tekst. I noen tilfeller er emnet man skriver om komplekst eller uklart, for eksempel temaer som ironi, taus kunnskap, det skjønne eller religiøse erfaringer. Skriver man enkelt om slike fenomen kan det bety at man mister viktige aspekt ved fenomenet. Mye god vitenskap er kommet ut av en slik reduksjon, men det kan også innebære at det interessante problemet blir erstattet av et mer håndterbart tema. Derfor er ikke det å skrive enkelt et ubetinget krav i akademisk filosofi, men det er et krav til deg som student at du viser hva du har forstått. Det skal kunne gå an for rimelig intelligente folk med tilsvarende bakgrunn som deg selv å forstå hva du mener og ikke mener med det du skriver. Det kan de ikke dersom du selv skriver uklart. Klarhet og presisjon relativt til tema og sammenheng er altså allmenne krav til studentessays.

For å vise at du har forstått en filosofisk tekst eller et problem, må du kunne redegjøre for dette uten overdreven bruk av fremmedord og faguttrykk. Samtidig innebærer det å lære filosofi også å lære et begrepsapparat. Virkeligheten er språklig formidlet, og en endring av språket vil påvirke muligheten til å fange fenomenet og å si noe meningsfylt om det. Fravær av vanskelige ord som forutsetter filosofisk skolering, vil ikke i seg selv gjøre en tekst bedre. Enkelte ganger vil teksten ganske enkelt ikke kunne fange det fenomenet som skal drøftes uten bruk av faguttrykk og fremmedord. Men det betyr ikke at et essay må inneholde slike ord og uttrykk for å være av høy kvalitet. Dersom språket er unødvendig vanskelig og

tettpakket med ord som ikke er en del av dagligtalen, vil det svekke kvaliteten. Man behøver ikke å skrive som Kant eller Heidegger for å skrive om deres filosofi.

Kilder, sitat, parafrase og referanser

De vanligste kildene i filosofiske essays er filosofiske tekster. I mange tilfeller er også filosofiske teorier det nærmeste vi kommer metode i filosofiske undersøkelser. Dermed vil gjerne filosofiske teorier både være filosofiens metode og dens objekt. For eksempel, dersom du skal skrive om dygdenes rolle i Aristoteles' etiske teori, er det rimelig å gi en framstilling av hans argumentasjon, og vurdere den i forhold til påstandene som fremmes ved hjelp av argumentasjonen. Men det å gi en framstilling av argumentasjonen innebærer også en refleksjon over Aristoteles' syn på hva som er gangbare argumenter i etikk, altså etikkens argumentasjonsteori. Det betyr ikke at man alltid må diskutere argumentasjonsteorien, men at man er bevisst på hva slags forståelse filosofen har av argumenters form og rolle i den aktuelle sammenhengen. Både verkets formspråk og den overordnede forståelsen av hva hensikten med filosofiske argumenter er, vil være viktig for å forstå teksten. Her er det ikke mulig å si noe generelt om hvordan man bør gå fram. Det avhenger av den teksten som skal fortolkes.

Et grunnprinsipp ved diskusjon av filosofiske teorier er "velvillighetsprinsippet": Man skal framstille en posisjon eller teori på best mulig måte. En tekst vil kunne fortolkes på mange måter, og du skal velge den fortolkningen som gjør teksten mest robust mot innvendinger. Dette gjelder i særlig grad posisjoner som du vil argumentere mot. Dermed vil du unngå beskyldninger om "stråmannsargumentasjon", som er å konstruere en posisjon som er lett å tilbakevise. Da vil også dine argument framstå sterkere og mer overbevisende – gitt at du greier å påvise svakheter hos den du argumenterer mot. I den forbindelse er også kravene til riktig sitering og kildehenvisninger som gjennomgås i bibliotekets VIKO svært viktige. Det skal være mulig for leseren å finne fram til det som er sitert og referert, og derfor må de være korrekt gjengitt eller referert. Like så viktig er det at parafraser – omskrivning av argumenter med egne ord – følges av henvisninger. Det er særlig når du skal gjengi en annens argument med egne ord at du kan ende opp med å framstille dennes synspunkt feilaktig. Derfor er det viktig å vise hvor du har hentet argumentene slik at andre kan etterprøve denne forståelsen av originalteksten. Muligheten til å etterprøve resultater er et grunntrekk ved vitenskapelig aktivitet og gjelder i filosofi tilsvarende like mye som i empiriske vitenskaper.

Et annet viktig moment i gjengivelsen av tekster, er å skille gjengivelsen fra dine egne vurderinger og videreutvikling av tekstens påstander og argumenter. I mange tilfeller kan det være vanskelig. Det er flere grunner til at du skal sørge for å klargjøre hva som er dine argumenter og hva som er dine gjengivelser av andres argumenter og utsagn. For det første er det kravet om etterprøvbarehet nevnt ovenfor. For det andre er det et spørsmål om redelighet, ved at rett person får ansvar for argumentet. Du må, for eksempel, både unngå at leserne tror at det er du som har formulert Humes religionskritiske argumenter, og at de oppfatter dine egne argumenter som noe Hume har fremmet. For det tredje er det vanskelig å vite hva som er dine egne filosofiske bidrag i essayet dersom man ikke kan skille ditt bidrag fra din gjengivelse av andres synspunkter og resonnement. Sensor må ha mulighet til å skille ut hva som er din egen forståelse og refleksjon fra din gjengivelse av andre posisjoner.

Tekstens subjekt, bruk av pronomen og kjønn

En tekst er vanligvis skrevet av en enkeltperson. Imidlertid har forfatteren gjerne til hensikt å si noe som er representativt, eller som forfatteren mener burde være representativt, for flere enn én. Derfor finnes det ulike ideal for å henvise til tekstens subjekt. Noen velger ”jeg” for å framheve at det er en enkeltperson som taler og at forfatteren alene er ansvarlig for utsagnene. Andre bruker ”vi” for å uttrykke at dette er mer enn en privat ytring og at argumentasjon er en intersubjektiv aktivitet. En tredje variant er det upersonlige ”man” som fanger noe av det samme som ”vi”, men samtidig viser at omfanget av de som er inkludert i forfattersubjektet er ubestemt. En tilsvarende strategi kan være å unngå henvisning til forfattersubjekt. Det er fordeler og ulemper med alle disse formene. Den første kan virke for privat, den andre som en utillatelig måte å tale på vegne av andre, mens de siste kan framstå som for uforpliktende. Mange velger å kombinere disse strategiene, noe som er greit så lenge teksten ikke framstår som inkonsistent. I mange sammenhenger kan det være naturlig å benytte ”jeg” når du vil fremme et eget synspunkt, ”vi” når du snakker om vanlig oppfatning eller praksis innen den kulturkrets du og dine antatte lesere tilhører, og ”man” dersom det dreier seg om oppfatninger eller praksis som deles av en ubestemt gruppe personer.

Et annet problemfelt er hvilket kjønn som brukes på tredje person, i eksempler og andre henvisninger i teksten. Tidligere var alltid dette en ”han”, men for mange framsto det som et uttrykk for det ulike maktforhold mellom kjønnene i samfunnet generelt og i akademiske sammenhenger spesielt. Nå bruker noen konsekvent ”hun” for å kompensere den tradisjonsbetingede hang til mannsdominans, mens andre velger kjønnsnøytrale betegnelser som ”vedkommende” eller ”han eller hun”. Mange bruke begge deler om en annen, mens noen holde seg fortsatt til det tradisjonelle ”han”. En god løsning er å bruke flertallsformer der det er mulig. Når du refererer Aristoteles’ etikk og diskuterer framstillingen av ho frimios, den praktisk kloke, er det imidlertid rimelig å bruke ”han” gjennomført, fordi Aristoteles avviser muligheten for praktisk klokskap hos kvinner. Slik blir det igjen et spørsmål om kontekst og bruk av kjønn som avgjør hvilken form som er den beste å bruke.

Øving gjør mester

Det er nødvendig å skrive mye for å lære seg å forfatte gode essays. Argumentasjonen i et essay bør ha en tydelig struktur. Det er derfor lurt å bruke en del tid på å skissere strukturen før den får kjøtt og bein i en tekst. Men start skrivingen tidlig. Sørg for å få kritiske kommentarer fra andre underveis for å forbedre kvaliteten. Du bør i størst mulig grad utnytte den faglige veiledning som instituttet tilbyr. Ikke vent med å levere utkast til veileder til rett før innleveringsfristen. Sett av god tid til å finpusse språket, og les korrektur.

Medstudenter er også en viktig ressurs i skriveopplæring. Les hverandres utkast og gi kritiske, konstruktive tilbakemeldinger. Benytt deg av tilbud om kollokvier, eller start egne skrivegrupper. Dessuten lærer du mye av å lese filosofi, både klassikerne og nyere arbeider. Også her er det svært nyttig å diskutere tekstene med andre i kollokviegrupper. Filosofi er et argumenterende fag, og du lærer faget blant annet ved å diskutere med andre, muntlig og skriftlig.

Om regler og genialitet

Filosofisk skriving er ikke noe som kan læres på annen måte enn gjennom å lese gode tekster og å skrive selv. Da vil du også kunne utvikle forutsetningene for å forfatte gode og originale bidrag til den filosofiske litteraturen. Som Kant sier om det kreative geni: ”Til tross for at mekanisk og skjønn kunst er svært forskjellige, idet den ene bare krever flid og tilegnelse, og

den andre genialitet, så finnes det likevel ingen skjønn kunst uten et mekanisk element som kan gripes og følges ved hjelp av regler – slik at altså noe skoleriktig hører med til kunstens vesentlige betingelser. ?Geniet kan bare komme med rikt stoff til den skjønnne kunstens produkter; bearbeidelsen og formen krever et skolert talent som anvender stoffet på en slik måte at det kan aksepteres av dømmekraften.” (Kritikk av dømmekraften, § 47)

(Jeg vil takke for alle kommentarer og nyttige innspill fra kolleger ved Filosofisk institutt. De har gjort denne teksten både mer lesevennlig og presis.)